

Derde Rijk, vertelde hoe verschillende vormen van psychotherapie en psycho-analyse werden beoefend onder de nazi's, ondanks het feit dat de psycho-analyse werd gezien als 'joodse wetenschap'. Matthias Göring, een neefje van Hermann, was namelijk zeer geïnteresseerd in psychotherapie en richtte daarom het Göring-instituut op, waar niet-joodse psychotherapeuten aangesteld werden, die zich baseerden op Jung, Adler en zelfs op Freud. Noodgedwongen werkten de therapeuten af en toe mee aan de nazi-dictatuur. Bijvoorbeeld door hun therapie in dienst te stellen van de arische visie op seksualiteit en dus mensen te 'genezen' van masturbatie en homoseksualiteit, of door vertrouwelijke informatie door te spelen over 'verdachte' cliënten.

Een groep historici uit Heidelberg trok een parallel tussen het Derde Rijk en de huidige Westerse samenleving door te beweren dat ook in onze maatschappij sommige vormen van bestaan 'minderwaardig' worden geacht. Een bestaan als zwakzinnige of demente bejaarde bijvoorbeeld. We moeten er daarom voor oppassen dat de rechten van deze mensen niet zoek raken, vonden zij. Want de vergelijking gaat misschien ver, maar tegenwoordig is de wetenschap nog steeds niet vrij van morele keuzes. Zo'n keuze wordt bijvoorbeeld gemaakt door zwangere vrouwen bij een controlebezoek te attenderen op de mogelijkheid om na te gaan of het kind in hun buik een mongool zal worden. En mogen demente bejaarden, die niet bewust toestemming kunnen verlenen, bijvoorbeeld worden onderworpen aan allerlei, mogelijk schadelijke, onderzoeken?

De parallel is wellicht iets dramatisch, maar de holocaust hield de gemoederen op dat moment ook buiten het congres sterk bezig. In de week van het congres was namelijk ook Daniel J. Goldhagen op tournee in Duitsland, de Amerikaanse historicus die in zijn boek *Hitler's willing executioners* betoogt dat de uitvoerders van de holocaust hun taak met graagte vervulden, gedreven door een fel anti-semitisme. Volgens Goldhagen vormden deze moordenaars een dwarsdoorsnede van de Duitse samenleving en hadden vele andere 'doorsnee Duitsers' hetzelfde kunnen doen.

Ook de internationaal vermaarde Klaus Doerner, die de laatste lezing gaf van het congres – overigens in het Duits – vergeleek het nazi-tijdperk met onze tijd. De veteraan Doerner, bekend van zijn boek *Bürger und Irre* uit 1969, borduurde daarmee kalmpjes voort op het thema dat hem al sinds jaar en dag bezighoudt: de marginalisering van 'zwakke' groepen in de Europese maatschappij. In de zestiende eeuw, betoogde hij, werd het

vermogen om te werken het criterium waarop men mensen begon af te zonderen van de rest van de samenleving. In de periode van de Verlichting kwam daar nog een criterium bij: de rede. Iedereen die de zaken niet op een rijtje had, werd opgesloten. Nog een eeuw later kwam gezondheid erbij als criterium. Door de samenleving geheel te willen zuiveren van zwakzinnigen en geesteszieken verbonden de nazi's natuurlijk zeer extreme conclusies aan dit waardestelsel, maar de selectiecriteria die zij hanteerden waren dus niet nieuw. Tegenwoordig is het niet *bon ton* om openlijk te spreken over minderwaardige en meerwaardige vormen van bestaan, maar volgens Doerner zijn ook wij onderworpen aan een sterk ideaal van arbeidzaamheid, lichamelijke en geestelijke gezondheid. En aan een nieuw criterium: jeugd. Doerner houdt daarom zijn hart vast als hij denkt aan de behandeling die de aankomende golf bejaarde 'baby-boomers' wellicht zullen krijgen. En met deze zwartgallige boodschap werd het congres besloten. Over drie jaar in Genève mag overigens weer Duits en Frans worden gesproken. Een slechte zaak, want nu de belangstelling voor de geschiedenis van de psychiatrie groeiende is, dient dit prille vakgebied er bovenal voor te zorgen dat het niet in snel tempo weer versnipperd raakt.

VAN ATHENE NAAR JERUZALEM

H.F.J. Horstmanshoff

Van 9 tot 11 september vond te Jeruzalem een symposium plaats, getiteld: 'From Athens to Jerusalem. Medicine in Hellenized Jewish Lore and in Early Christian Literature', georganiseerd door The Israel Society for the History of Medicine and Science als 'satelliet-symposium' naast het 35ste congres van de Societas Internationalis Historiae Medicinae, dat dit jaar op het Griekse eiland Kos was georganiseerd. De bezielende kracht achter het symposium was Samuel Kottke, die de Harry Friedenwald Chair for the History of Medicine bekleedt aan The Hebrew University in Jeruzalem.

Het symposium was deze keer gewijd aan de relatie tussen Hellas en Judaea in de eerste eeuwen van onze jaartelling.

De oudst bekende medische school ter wereld
Opmerkelijk was de afdeling Babylonische geneeskunde. Op het eerste gezicht zou men misschien denken dat dit onderwerp hier niet aan de orde zou behoren te komen, aangezien de bloeitijd van de

Babylonische en Assyrische culturen vele eeuwen voor die van de joods-christelijke en Grieks-Romeinse valt. Bij nadere bestudering blijkt echter dat spijkerschriftteksten, ook met medische inhoud, tot in de tweede eeuw n.C. zijn vervaardigd. Zij oefenden invloed uit op de talmuedische geneeskunde. Drie assyriologen gaven een indruk van de ongelooflijke rijkdom van het grotendeels nog onuitgegeven materiaal. I. Finkel (British Museum, Londen) gaf een overzicht van de inhoud van het archief van een medische school, de tot dusverre oudst bekende ter wereld, waarschijnlijk uit Babylon en daterend uit ca. 550 v.C. Het bijzondere aan de Babylonische geneeskunde is dat dokters en magische genezers samenwerken. Afwisselend vindt men individuele therapieën en magische bezeweringen. M. Geller (University College, Londen) toonde aan dat een deel van de zogenaamde Babylonische Talmoed (Gittin 68a-70a), een medisch handboek in het Aramees, gebaseerd is op Akkadische teksten in spijkerschrift. M. Stol (Vrije Universiteit, Amsterdam) sprak over het fenomeen dat in het Nederlands 'verzien' wordt genoemd, het geloof dat het embryo bij de conceptie of de foetus in de moederschoot veranderingen zou kunnen ondergaan ten gevolge van de emoties van de moeder. Stol presenteerde voorbeelden van dit geloof zowel uit de Bijbel als uit Babylonische, Griekse en Romeinse teksten. Misschien moet de bekende tekst uit Genesis 1: 'En God zag, dat het goed was' in dit perspectief worden gelezen.

Bijbelse en talmuedische geneeskunde

E. Lieber (Oxford) ging in op het bekende probleem van de lepra in het Oude en Nieuwe Testament. Ook de boeiende discussie met de archeoloog J. Zias (Jeruzalem) bracht geen uitsluitsel. H. Paavilainen (Jeruzalem) behandelde het beeld van de ouderdom, in het bijzonder van dementie in oude joodse bronnen. Prediker 12 is daarvan een ontroerende getuigenis.

Alexandrië als smeltkroes

De relatie tussen Grieks-Romeinse en joodse cultuur kwam aan de orde in de bijdrage van H. von Staden (Yale, USA) over de joodse wijsgeer Philo van Alexandrië (ca. 25 v.C.-45 n.C.) en zijn kennis van het menselijk lichaam en de geneeskunde. Het blijkt dat de revolutionaire vernieuwingen in de geneeskunde, waarvoor Alexandrië vanaf de derde eeuw v.C. het toneel vormde, zoals de sectie op mensen en de ontwikkeling van de polsleer, zeker niet aan Philo voorbij zijn gegaan.

St. Newmeyer (Pittsburgh, USA) ging in op de dierpsychologie van Philo. Bij zijn verdediging van

Deel van een Romeinse colonnade in Bet Shean, Israël: knooppunt van joodse, Mesopotamische en Grieks-Romeinse invloeden.

de bijbelse opvatting over de suprematie van de mens over de dieren blijkt hij te steunen op Stoïsche theorieën.

Wondergenezingen in de Bijbel

Een ander belangrijk thema waren de wondergenezingen in de Bijbel en de vroeg-christelijke geschriften. Volgens traditionele opvattingen zouden de eerste christenen demonen beschouwd hebben als de oorzaken van alle ziekten. G. Ferngren (Oregon State University, USA) stelde daarentegen dat de meeste in het Nieuwe Testament en in de christelijke geschriften van de eerste drie eeuwen beschreven ziekten aan natuurlijke oorzaken worden geweten en dat pas in de late oudheid het geloof in demonen als veroorzakers van ziekten wijd verbreid wordt.

J. Helm (Halle, Duitsland) en D. Stoutenburg (Otterburne, Canada) gingen, onafhankelijk van elkaar, in op de sociale en culturele context en de beleving van ziekte en genezing in de Bijbel en in vroeg-christelijke bronnen. Zij betoogden dat de vroeg-christelijke verhalen over genezing, die zij vergeleken met joodse en hellenistische teksten, geïnterpreteerd moeten worden in de context van volksgeneeskunde en magie. Van de beïnvloeding door de klassieke Griekse rationele geneeskunde zijn nauwelijks sporen te vinden.

Androgynie

J. Levinson (Jeruzalem) behandelde het thema androgynie in de rabbijnse literatuur. Het blijkt dat de rabbijnen uit de 2de eeuw n.C. goed op de hoogte waren met de Griekse medische en filosofische theorieën over mannelijkheid en vrouwelijkheid. De basisgedachte, als zou er slechts één geslacht zijn en als zou per individu het mannelijke of het vrou-

De genezing van de melaatsen (mozaïek Monreale, Sicilië).

welike overheersen, terwijl de grenzen tussen beide geslachten vloeiend zouden zijn, speelde een belangrijke rol in het maatschappelijke en politieke discours, zeker als het ging om zelfdefinitie en diabolisering van de tegenstander in een debat.

Dezelfde theorieën waren het onderwerp van de bijdrage van H. Horstmannshoff (Leiden) over eunuchen en castratie in het vroege christendom en hellenistisch-joodse literatuur. In het werk van de vroeg-christelijke auteur Clemens van Alexandrië (ca. 150-215 n.C.) blijken verschillende tradities samen te komen. 'Eunuch' kan zowel de aanduiding zijn voor 'gecastrateerde man', als voor 'ongetrouwde', hij die zich van seksueel verkeer onthoudt, en 'atheïst'.

Een kort bericht als dit kan slechts een summier indruk geven van de rijkdom die het symposium in het op dat moment vreedzame 3000-jarige Jeruzalem bood. Wie meer wil weten, leze het te Jeruzalem uitgegeven medisch-historische tijdschrift *Koroth* en de *Acta* die over enige tijd bij Brill in Leiden zullen verschijnen.

ACTUALITEITEN

Werkgroep Wetenschapsgeschiedenis 'MULERIUS'
Een aantal wetenschapshistorici, verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen (RUG), heeft de Interfacultaire Werkgroep 'Mulerius' opgericht.

Mulerius (1564-1630) was een van de vier hoogleraren die bij de oprichting van de Groningse universiteit in 1614 benoemd werden. Behalve geneeskunde onderwees hij wis- en sterrenkunde.

Sommige Groningse afdelingen en vakgroepen beschikken over 'eigen' historici (geneeskunde, farmacie, wiskunde, biologie), andere wetenschapshistorici zijn verbonden aan de Faculteit Wijsbegeerte of de Vakgroep Geschiedenis van de Letterenfaculteit (natuur- en sterrenkunde, geneeskunde). De eerste activiteit van de werkgroep is geweest de productie van een studiegids. Deze gids geeft een overzicht van het onderwijs dat, specifiek of in ondersteunende zin, gegeven wordt op wetenschapshistorisch gebied, in totaal betreft dit 29 colleges. De meeste daarvan zijn ook als open colleges toegankelijk voor niet-studenten van de RUG.

Postadres (tevens adres waar de gids verkrijgbaar is): Universiteitsmuseum, Zwanestraat 33, 9712 CK Groningen. Nadere informatie bij de initiatiefnemers: Dr. F.G. Huisman (050-3632860/363117; F.G. Huisman@med.rug.nl), Dr. J.A. van Maanen (050-3637132; maanen@math.rug.nl) en Dr. C.G. Santing (050-3635996; Santing@let.rug.nl).

The International Society for the History of Medicine/La Société Internationale de la Médecine
Bovengenoemd genootschap, ook wel SIHM of Société genoemd, vierde in september 1996 het vijfenzeventigjarig bestaan tijdens het tweejaarlijkse internationale congres dat ditmaal op Kos (Griekenland) werd gehouden. De doelstelling van de Société is 'to assist and support the historical study of all questions relating to the medical and allied sciences, and more generally to all fields of the healing art'. De Société is in opzet te vergelijken met GeWiNa, met dit verschil dat de leden zich voornamelijk met de geschiedenis van de geneeskunde bezighouden. Evenals in GeWiNa verenigen zich in de Société beroeps-medisch-historici en 'amateurs', in het algemeen medici met interesse voor de geschiedenis van hun vakgebied.

Leden van de Société komen uit meer dan 55 landen, hetgeen de congressen steeds tot een 'wereld-gebeuren' maakt. Behalve dat de Société elke twee jaar een internationaal congres organiseert – het volgende is in september 1998 in Tunis – is men sinds kort gestart met de uitgave van een eigen tijdschrift onder de naam *Vesalius*. *Vesalius* verschijnt twee maal per jaar en bevat korte artikelen, mededelingen en wetenswaardigheden over de geschiedenis van de geneeskunde. Over de opzet van het tijdschrift zeggen de redacteurs, de hoogleraren John Cule en Thierry Appelboom, onder meer het volgende: 'The Journal forms part of the